

Maléter Pál

(1917–1958)

Családi háttér

A Maléter – eredeti nevén Maletier család – francia eredetű, őseik a hugenot-ták üldözésének időszakában menekültek el Marseille környéki otthonukból. Vándorlásaik során a család egyik ága Magyarországon, a Felvidéken, Jósváron telepedett le. A férfiak többsége értelmiségi foglalkozást választott, orvosok, gyógyszerészek, jogászok voltak.

Maléter Pál édesapja Maléter István (1870–1933) Budapesten szerzett jogi diplomát. Hosszabb-rövidebb ideig Párizsban, Londonban és Berlinben is tanult. 1910-ben az eperjesi evangélikus jogakadémia tanára, majd 1916–1917-ben az eperjesi kollégium igazgatója lett. Pál édesanyja, Lakner Margit (1888–1962?) felmenői Svédországból települtek a Felvidékre.

Ebből a házasságból született Pál 1917. szeptember 4-én, aki érettségi után a tanulmányait Prágában, a Károly Egyetem Orvostudományi Karán folytatta, ahol részese volt a németellenes diákmegmozdulásoknak. Tanulmányait megszakítva hazautazott Eperjesre. Otthon az Egyesült Magyar Párt keretein belül megalakult „Sárosdi Magyar Nemzeti Tanács” jegyzőjeként és futáraként a szlovák nacionalizmussal is összeütközésbe került. 1938 novemberében

Budapestre menekült, ahol tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán folytatta, majd anyagi okok miatt kénytelen volt azokat megszakítani.

Maléter Pál az orvosi pálya iránt nem érzett elhivatottságot, csupán apja iránti kegyeletből iratkozott be az egyetemre. Katona szeretett volna lenni. Jelentkezett is a Ludovika Akadémiára, de első alkalommal a kérelmét elutasították.

A Ludovika Akadémián

1939-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra. A m. kir. 1. honvéd gépkocsizó lövészszázalójnál vett részt karpaszományos kiképzésen. A katonatisztek életét megismerve, élethivatásul a katonai pályát választotta.

Ismét jelentkezett, és immár felvételt nyert a Ludovika Akadémiára. „Nemzeti és erkölcsi szempontból megbízható. Katonás fellépésű. Igen szorgalmas, igen jó gp. (géppuskás) rajparancsnok. Tisztképzésre igen alkalmasnak tartom” – írta róla ajánlásában a parancsnoka.

Maléter Pál a Ludovika Akadémián 1940. október 1-jén kezdte meg a tanulmányait. „Nyílt, önzetlen, megállapodott, érzékeny, komoly” – ezeket a tulajdonságait nevezték meg tanárai az első évfolyam végén. Osztályfőnöke értékelése szerint: a „szolgálatban testalkatánál fogva [197 cm magas volt] kissé félszeg fellépésű, egyébként katonás, megbízható. Csendes, aki szolgálaton kívül higgadt, meggondolt, logikus gondolkodású, önzetlen bajtárs.” Az első félév végén még a legjobban tanuló akadémisták közé tartozott, később a középmezőnybe került. A Maléter magatartására vonatkozó vélemény a második év végén sem változott. „Igen törekvő, lelkiismeretes, pontos, katonás. Bajtársias, önzetlen, úri gondolkodású, meggondolt.”

A Ludovika Akadémia befejezését követően Maléter Pált 1942. december 6-án avatták hadnaggyá, aki, hogy édesanyjához és szülővárosához közelebb kerüljön, a 2. honvéd felderítő zászlóaljhoz Kassára kérte magát, ahol a gépkocsizó lövészszázadban kapott beosztást.

A második világháborúban

1944 márciusában a felderítő zászlóaljat is mozgósították. Eközben jutott el az alulathoz a német megszállás híre, amelynek elhárítása, az ország megvédése

érdekében zászlóalját is riadóztatták, de másnap a riadókézsültséget lefűjták. A német csapatok ellenállás nélkül vonultak be a városba.

A megszállást követő héten megérkezett a frontra vezénylő parancs. A 2. páncélosadosztály az 1. hadsereg kötelékében vonult ki 1944 áprilisának első napjaiban a Kárpátok előterébe. Május 2-án Maléter hadnagy parancsra 15 honvéddel fogolyszerző vállalkozást hajtott végre, amelyben az oroszok tüzetől néhányan, közöttük a golyószórós is, azonnal elesetek. A hadnagy harchoz vezényelte a katonáit, majd miután átvette a golyószóró kezelését, megsérült. A lövedék a nyakán ment be és a bal lapockájánál állt meg. A súlyosan sebesült tiszt fogságba esett. Ezen a napon Maléter Pál hadnagy már „eltűntként” szerepel a zászlóalj veszteséglistáján.

A lábadozó hadifogoly több tábort is megjárva júniusban érkezett Zbarazs fogolytáborba, ahol megjelentek a magyar kommunista emigráció vezetőségének tagjai, akik a hadifoglyok gyűlésén a német megszállók elleni harcra szerveződő magyar légióba toboroztak önként jelentkezőket. Maléter ekkor úgy döntött, hogy a német megszállók elleni harcot önként vállalja, de a tisztí esküjére hivatkozva kikötötte, hogy csak a németek elleni harcban hajlandó részt venni.

Maléter Pál a Rovnó melletti Obarovban lévő táborban augusztus 2-án megkezdett felkészítést követően, szeptember 17-étől egy vegyes partizánosztag élén Erdélyben vett részt bevetésen, ahol a szovjet csapatok megérkezéséig tevékenykedett. A több repülőgéppel kiszállított partizánok egy része a kidobás után szétszóródott. Maléter és a vele egy gépben lévők Szatmárnémetitől 42 km-re, Nagykárolytól nyugatra értek földet. Több napi gyaloglást és néhány kisebb akciót – egy harckocsi-elhárító aknát szállító gépkocsioszlop megtámadása, a zsákmányolt aknákkal vasúti sín felrobbantása, október 12-én este Tasnád közelében elhurcolt fiatalok kiszabadítása, másnap tűzharcban veszteség okozása a németeknek – követően a kémeri paptól értesültek arról, hogy Horthy Miklós kormányzó a rádióban bejelentette Magyarország kilépését a háborúból. Ekkor egy közelben lévő magyar alakulat parancsnokát Maléter tájékoztatta Horthy felhívásáról, és az ellenállás beszüntetésére szólította fel. A következő napokban ezen a helyen a parancsnokaik feloszlattak kettő zászlóaljat.

Október 17-én a térségben megjelentek a Vörös Hadsereg felderítői. A csoport orosz tagjai igazolták magukat, és Maléter osztaga a hátravonást elrendelő parancsig felderítési feladatok végrehajtásában vett részt. 1944. november 18-án érkeztek vissza Szvjatosinóba. Az orosz parancsnokhelyettes jelentése szerint a felkészítésük, a kiképzésük során súlyos mulasztások történtek; a térképeik pontatlanok voltak; a Magyar Kommunista Párt vezetői által adott összekötők

nem léteztek; a partizánok a bevetés előtt ejtőernyővel sohasem ugrottak, és szét-szóródtak miután több csoportban ledobták őket; a fegyvereket nem lötték be előzőleg.

Katonai karrier, kitérőkkel (1945–1956)

Maléter Pál 1945 januárjában érkezett haza Debrecenbe, ahol az Ideiglenes Nemzeti Kormány védelmére megalakított őrszászlóalj, majd a kormány Budapestre költözését követően szervezett HM törzsszászad parancsnoki feladatait látta el. Március 15-én a zászlóalj kötelékébe tartozó tiszteket a honvédelmi miniszter egy rendfokozattal soron kívül előléptette. Így Maléter Pál egy hónappal a főhadnagyi előléptetése után századosi rendfokozatba került.

Malétert már a partizániskolán be akarták szervezni a kommunista pártba. Révész Géza (1902–1977) az MKP KV káderosztály vezetőjének katonai kérdésekkel foglalkozó helyettese, később, 1957–1960 között honvédelmi miniszter, több alkalommal is szóba hozta a párttagságot, de ő ekkor még mindig tartózkodó állásponton volt. Az 1945. november 4-én lezajlott választást követően Maléter a pártközpontban felkereste Révészt és bejelentette: belép a választásokon gyengén szereplő kommunista pártba, mert most emiatt senki sem tarthatja karrieristának. Mint az a későbbiekből kiderül, a párttagság nem jelentett mást a számára, mint lehetőséget a fontosnak ítélt társadalmi problémák megoldására.

1946 márciusában Maléter Pált a határőrséghez, a váci IV., a későbbi balasagyardi III. határvadász-zászlóalj parancsnoki beosztásába helyezték. 1946. május 12-én őrnaggyá, nem sokkal később alezredessé léptették elő.

1948 márciusától augusztusig Tildy Zoltán köztársasági elnök testőrségének parancsnoka volt. A testőrség feloszlata után Maléter Pálnak Pálffy György – a honvédség felügyelője – mellett segédtiszti beosztást ajánlottak fel, de azt visszautasította. A szegedi kerületparancsnokságra, törzsfőnöki beosztásba kérte magát.

Az 1949–1953 közötti időszakban az erőltetett ütem, az évenkénti többszöri átszervezés jellemezte a hadsereg fejlesztését. Érintett volt ebben Maléter is, hiszen új beosztása ismét a fővárosba szólította. A Honvédelmi Minisztérium pánccelos-szemlélősége hadműveleti osztályának vezetőjévé nevezték ki.

Maléter Pál szolgálati feladatai közben érzékelte az „ötvenes évek” társadalmat feszítő problémáit, kiváltképpen a tisztek gondjait. Maléter mindezt úgy élte meg, hogy egyre inkább befelé fordult, állandósuló félelemben élt. Partizán

múltja ellenére nyomasztották a tapasztaltak, várta, hogy mikor kerül sorra – mint ludovikás tiszt.

Féelme indokolt volt. Az 1956-os letartóztatását követően készült belügyi jelentésben ezzel kapcsolatban az alábbiak olvashatók:

„Maléter ezredes személyével a katonai elhárítás több éven keresztül foglalkozott. Annak idején megállapítást nyert, hogy Maléter a különböző parancsnoki beosztásait felhasználva, horthysta tiszteket igyekszik felvetetni a néphadseregbe, és beosztottjai közül is ezeket emeli, illetve tünteti ki bizalmával. 1950-ben Maléterrel, mint hírszerző gyanússal foglalkozott az elhárítás [...]”

Maléter 1950-ben magasabb parancsnoki tanfolyamon vett részt, utána 1952-ig a XI. gépesített hadtest törzsfőnöki beosztást látta el, majd a Vezérkar alárendeltségébe tartozó Szabályzatszerkesztő Csoport főnökévé nevezték ki. Ebben a beosztásban 1956 augusztusáig dolgozott.

Ezekben az években Maléter családi élete válságba került, majd a válást követően – 1954. május 8-án anyakönyvvezető előtt – házasságot kötött Gyenes Judithtal. Nyolc nap múlva, a lehetséges következményekkel nem számolva, oltárhoz vezette ifjú asszonyát. Ez utóbbi, tekintettel az érintett előéletére, „partizánakció” volt, mert az Maléter Pál katonai pályafutásának a végét jelenthette volna.

1954-ben a szabályzatszerkesztő-csoportfőnöki beosztás beosztás mellett kinevezték a „bányamunkára vezényelt csapatok” – későbbi elnevezéssel a Központi Bányász Csoport –, majd 1956. október 31-ig az ebből szervezendő Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok parancsnokává.

A forradalom és szabadságharc napjai

Maléter Pál ezredes, 1956. október 23-án a Honvédelmi Minisztériumban tartott értekezleten értesült arról, hogy a tüntetést engedélyezték. A budai Várban, az Úri utca 64–66-ban található parancsnokságra visszatérve értesült arról, hogy a katonáknak is lehetővé tették a tüntetésen való egyéni részvételt. Ekkor a parancsnokság távmondati füzetébe a következő sorokat írta: „Valamennyi egységnél és alegységnél fegyverviselési tilalmat rendelek el. Zászlóalja fegyverzetének és lőszerének biztos megőrzéséért személyesen felelős. Felhívom a figyelmet a termelőmunka zavartalan biztosítására.” Kézjegye alatt az alábbi mondat olvasható: „Ma 20.⁰⁰-kor hallgassák meg Gerő elvtárs rádióbeszédét.”

Nem sokkal 18 óra után az Üllői út és a Ferenc körút sarkán lévő hatalmas, három jól elhatárolható részből álló épülettömb közepén lévő Kilián laktanya parancsnoka, Csiba Lajos százados telefonon jelentette, hogy a fegyvereket az egyik fogdahelyiségbe összegyűjtette, és azokat a parancsnak megfelelően őrizteti. Este hét óra után a Kilián munkaszolgálatos katonái közül mintegy harmincan kiszöktek, bekapcsolódtak a tüntetésbe, sőt a Rádiónál kialakult tűzharcba is, néhányan egészen hajnalig. A laktanyába időközben tüntető fiatalok tömege tört be fegyvert keresve. A rend fölborult. Maléter felhívta a vezérkar főügyeletét, és jelentette a hallottakat, majd segítséget kért a Kilián laktanyához. Október 24-én megszervezte a parancsnokság védelmét, és a környéken három járőr kiküldésével próbálta elejét venni a rendbontásnak.

Dél körül Maléter, negyedmagával a vezérkarhoz indult, hogy átvegye a soron következő ügyeletes tiszti szolgálatot. Bata István honvédelmi miniszter az eligazításon külön feladatként jelölte meg a vidéki helyőrségek helyzetének felmérését és annak megállapítását, hogy az országban, Budapesten kívül, hol volt még „rendzavarás”.

Maléter Pál ezredes 1956. október 25-én mint a Honvédelmi Minisztérium főügyelete és a már említett – Budapesten az Üllői út, valamint a Ferenc körút sarkán található – épülettömb középső udvarában elhelyezett Kilián laktanya személyi állományának előjáró parancsnoka Tóth Lajos vezérőrnagytól, a Vezérkar főnökétől parancsot kapott arra, hogy öt harcocsival és a Kossuth Tűzér Tiszti Iskola száz növendékének támogatásával foglalja vissza a Kilián laktanyát, továbbá a „fegyveres ellenforradalmároktól” tisztítsa meg az Üllői út és a Körút kereszteződését, és akadályozza meg ott a szovjet csapatok elleni harc folytatását. Maléter ezredes a kapott parancsnak megfelelően a Jászai Mari téren átvett harcocsikkal elindult, hogy végrehajtsa a feladatot. Mivel útközben az ötből kettő lemaradt, csak három harcocsival érkezett a Nagyvárad tér közelében lévő találkozási pontra, ahol már várta őt a tűzértiszti iskolások kijelölt alegysége. A harcocsikat ekkor az Üllői út házaiból erős támadás érte. A tűzértiszti iskolások ezt látva megtagadták a parancsot, és nem követték a harcocsikat.

Maléter Pál ezredes letartóztatását követően az ellene folytatott vizsgálat alatt a fenti eseményről az alábbiakat vallotta:

„A Kilián laktanya elé érve harcocsimmal be akartam fordulni a főkapun, a harcocsi azonban nem fért be. Ekkor részben orral a laktanya felé, részben az Üllői úton a Nagykörút magasságig többször kihaladva, tűzharcot folytattunk mindhárom kocsival mindaddig, amíg a két mögém felsorakozott harcocsit valószínűleg benzingránáttal meg nem

támadták, s a két kocsi füstölve el nem vonult. Ettől kezdve a Kilián laktanya kapujából folytattunk tűzharcot a szemben lévő házakból tüzelő fegyveres felkelőkre, egészen 14.00-ig. [...] Utasításomra egy rúdon kis piros-fehér-zöld zászlót nyújtottak be a harckocsiba a vezető ülésén, amelyet én a torony nyíláson keresztül kidugva megforgattam egy párszor, mialatt a laktanyából »Tűzszünet van! -t« kiáltottak. Ezután a parancsnoki nyíláson először kiültem a harckocsi tetejére, majd kiszálltam a harckocsiból.”

A Maléter kiszállását követő események cáfolhatatlanul bizonyítják, hogy ennek a rövid tűzharcnak nem lehettek komoly áldozatai egyik oldalon sem.

„A következő pillanatban – folytatta vallomását Maléter Pál – a mellékutcából és a kapualjából nagyobb tömeg gyűlt a kocsi köré és azzal a kiabálással, hogy a hadsereg a miénk, a vállukra emeltek. Megmondtam nekik, hogy tűzszünetet rendelt el a kormány, és a harckocsin keresztül bementem a laktanyába.”

Az október 27-én és 28-án Maléter Pál néhány fegyveres katonával, lényegét tekintve harc nélkül, ellenőrzése alá vonta az egész épülettömböt. Néhány ablakra, jelezve, hogy az épületből nem lövöldöznek, fehér zászlókat – lepedőket – erősítettek.

Ezt követően, október 28-án, 13 óra 15 perckor, Maléter felhívta telefonon a honvédelmi minisztert és közölte vele: „többet magyarra lőni nem fogok [...], átálltam a felkelők oldalára. Ezt azért tettem, mert úgy tapasztaltam és most is úgy tartom, hogy a felkelők nem lázadók, hanem Magyarország szabadságharcosai [...]”

A corvinista felkelő-szabadságharcosok és vezetőik – köztük a könyvében leírt kegyeletsértő valótlanságok egyfajta cáfolataként Pongrátz Gergely is – október 25-ét követően több alkalommal keresték fel a laktanyában Malétert. Például Pongrátzék október 29-én hajnali három órakor felkeltették Maléter ezredest azért, hogy a Corvin közti parancsnokok közötti vetélkedéssel kapcsolatos gondjaikat megosszák vele. Ekkor Pongrátz Gergely tanácsot, segítséget, támogatást kért az ezredestől a felkelő parancsnokok közötti széthúzás megszüntetéséhez. Pongrátz több alkalommal, még október 30-án is, a corvinisták foglyainak egy részét a Kilián laktanyába kísérte, és Maléter Pál őrizetére bízta.

A vezetők – Iván Kovács László és Pongrátz Gergelyék – igényt tartottak arra, hogy Maléter a Corvin közben megtartott minden fontosabb rendezvényen személyesen legyen jelen. Maléter a Corvin közben részt vett a fegyverletétellel folytatott tárgyaláson, ahol javaslataival hozzájárult a feltétel nélküli fegyverletétel megtagadásához.

Így vallott 1958. február 13-án a vizsgálójának a fogoly Maléter Pál a felkelőkkel kialakult szoros kapcsolatáról:

„[Az átállásomat] követő időben a Corvin közí csoport sebesültjeit oda szállították hozzánk, majd a Kilián laktanyán keresztül a Tüzoltó utcai II. számú gyermekklinikára szállították őket. Súlyosabb esetben a nálam szolgálatot teljesítő orvos ott a laktanyában nyújtott elsősegélyt. Október 29-től 31-ig, illetőleg lényegében november 3-ig bezárólag kisebb fegyveres csoportok átváltak a Kilián laktanyába. Bejöttek a laktanya ügyeletére barátkozási céllal és kisebb kérésekkel, mint gépkocsi igénylés, telefonálás stb. Igaz az is, hogy foglyokat is átszállítottak a Corvin köziek a Kilián laktanyába.”

Október 30-án Nagy Imre hívására Maléter a Parlamentbe ment, ahol részt vett a munkástanácsok küldöttjeivel folytatott tárgyalásokon. Október 31-én Maléter hozzájárulásával a Kilián laktanyában alakult meg a nemzetőrség megszervezése céljából a Forradalmi Karhatalmi Bizottság Operatív Bizottsága. Ekkor Maléter Pongrátzhoz szólva, többek között kijelentette:

„A forradalom győzött és nekünk előre és nem hátra kellene nézni [...]; egységre van szükség. Bajusszal [Pongrátz Gergely ragadványneve] mi igazi fegyvertársak, bajtársak vagyunk és a forradalom érdekében el kell néznünk egymásnak a hibáit, meg kell bocsásunk egymásnak. Aki nem ezt teszi az árulója a forradalomnak. Közöttünk azonban a bajtársiasság és a barátság szelleme uralkodik, amelyet semmi sem lesz képes megszakítani.”

Maléter november 1-jétől Nagy Imre utasítására megkezdte a szovjet csapatok kivonásáról folytatott tárgyalások előkészítését. Ezeket a munkálatokat a honvédelmi miniszter első helyetteseként, később a tárgyalásra kijelölt küldöttségben, vezérőrnagyi rendfokozatban, honvédelmi miniszterként irányította, vezette.

1956. november 3-án éjszaka Tökölön, a négy főből álló tárgyalóküldöttség tagjaként, a szovjetek letartóztatták, és 1957. január végéig fogva tartották, majd átadták a magyar hatóságoknak.

Út a letartóztatástól a halálos ítélet végrehajtásáig

Maléter Pál forradalom és szabadságharc iránti elkötelezettségéről tanúskodnak azok az iratok, amelyek 1956. november 3-ai törbe csalása és letartóztatása, valamint a Magyarország ellen november 4-én indított szovjet támadás után készültek.

Még folytak a harcok, amikor a Moszkvában megalakított, Kádár János vezette csoportosulás – a maguk kreálta elnevezéssel Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány – beindította a megtorlás gépezetét. A Nagy Imrével november 2-áig nyilatkozataiban egyetértő, a forradalom ügyét látszólag támogató Kádár János pálfordulásának szalonképesse tétele érdekében, a rendőri és „igazságügyi szervek” közreműködésével, azt próbálta bizonyítani, hogy a Maléter Pál által vezetett hadsereg és a Kopácsi Sándor irányította rendőrség árulása kényszerítette őt és Nagy Imrét október 28-án az „ellenforradalom” követeléseinek elfogadására. Az így kialakított koncepció szerint ez az árulás tette szükségessé, hogy a szovjet erőket „segítséggül hívják”.

Letartóztatását követően Maléter a forradalom igazságába vetett hittel, életét sem kímélve szállt szembe a valóságot meghamisító és a legaljasabb eszközöktől sem visszariadó hatalmi gépezettel. A forradalomról kialakult felfogása a vizsgálati fogságban tovább szilárdult, finomodott. Amikor a szovjet–magyar hatóságok által letartóztatottak egyike-másika a kádári „ellenforradalom” értéktételét elfogadva, már írta a „nyomozó szervek munkáját megkönnyítő” önvallomását, Maléter Pál még egy magyarabb, igazságosabb társadalomról álmodozott, és hadat üzent a szovjet érdekeket feltétel nélkül kiszolgáló Kádár Jánosnak és kormánynak.

1956 decemberében *Az 1956. október 23-tól tartó magyar forradalom értékelése* című feljegyzésében az alábbi gondolatokat vetette papírra:

„Hogy milyen erők akarták a mostani erőszakos »megoldást« (ami nem megoldás), a mostani helyzetemben megítélni nem tudom. Az azonban biztos, hogy ha a koalíciós magyar kormány oldotta volna meg országunk belügyét, lehet, hogy több véráldozattal, de kevesebb rom árában lenne hazánkban nem csend, mint ahogy hírlik, most van, mert ez (nem) a szuronyok, ágyúk és idegen hadsereg jelenléte következtében beállott állapot (lenne), hanem a magyar szocialista demokrácia útján járó nép fegyelméből és meggyőződöttségéből fakadó rend! Ez pedig nagy különbség!”

Maléter Pál nem riadt vissza attól sem, hogy erkölcsi leckét adjon fogvatartóinak. *A magyar forradalom kibontakozásának útja* címmel 1956. december 21-én írt munkájában olvasható:

„Ezen eszmefuttatás nem a konkrét helyzetből indult ki, hiszen hetedik hete el vagyok zárva a külvilágtól, hanem azokból a tapasztalatokból, amikre eddigi életem során szert tettem az élet különböző területén. A magyar forradalom kibontakozásában november 3-ról 4-re virradóra súlyos törés történt. [...] Ami pedig a kormányt illeti, nehezen képzelhető

el tartóssága egy olyan csoportosulásnak, mely idegen fegyverek támogatásával jutott hatalomra [...]. Különösen nehéz ezt elképzelni, amikor forradalmi viszonyok vannak [...]”

Maléter Pál nem hagyott kétséget afelől sem, hogy miben látja az általa megfogalmazott „magyar szocialista demokrácia” megteremtéséhez vezető út legfontosabb feladatait. Talán ő volt az egyetlen, aki a forradalom napjaiban, vagy azt követően megpróbálta a forradalom általános céljait és konkrét követeléseit egy, a „nép döntő többsége által elismert” kormány programjaként, a társadalmi-gazdasági élet minden lényeges területére kiterjedő feladatrendszerként megfogalmazni.

Maléter Pál pontokba szedve foglalkozik a honvédelem, a belügy, a belpolitika, a külpolitika kérdéseivel, valamint a belkereskedelem, a külkereskedelem, a nehézipar, a könnyűipar, a kisipar, a bánya- és energiaipar, a pénzügy, az oktatásügy, a mezőgazdaság, az egészségügy, a közlekedés és az idegenforgalom területén végrehajtásra váró legfontosabb feladatokkal.

Programtervezete tartalmazza a forradalom legáltalánosabb követeléseit. Ebben Maléter, a korszak más gondolkodóihoz hasonlóan, kísérletet tett egy olyan társadalom képének felvázolására, amelyben a szocialista vívmányokat a „szabadságintézmények garanciáival” kapcsolják össze.

A szélesebb közvélemény előtt alig ismert, negyven oldalas munkájának befejező részében a hangsúlyt az alábbi fő feladatok megoldására helyezte:

„A hadsereg és rendőrség újjászervezése. A belső rend és nyugalom, biztonság megteremtése. A semlegességnek megfelelő intézkedések megtétele kül- és belpolitikai vonalon. Minden magyar állampolgár törvény előtti egyenlőségének biztosítása. Valamennyi alkotmányos alapon álló párt munkájának engedélyezése és támogatása. Az üzemek átadása munkástanácsoknak. A föld kérdésének rendezése az állami gazdaságok, termelőszövetkezetek és egyéni parasztok minden további tagosításának megszüntetésével. A paraszti tulajdon visszaadása 20-25 holdig azoknak, akik maguk művelik meg. A kisipar, kiskereskedelem engedélyezése segédmunkaerő nélkül. Bérrendezés, árcsökkentés. Kereskedelmi szerződések felülbírálása és új kereskedelmi szerződések kötése. Nemzetközi kulturális kapcsolatok megteremtése. Irodalom, művészet állami támogatása a teljes szabadság elve alapján. Sajtó-, szólás- és gyülekezési szabadság a jobb és baloldali anarchista csoportokon kívül. A szabad idegenforgalom biztosítása.”

A forradalom történéseit elemezve Maléter eljutott a Kádár-kormány elutasításáig, a szovjet csapatok kivonásának követeléséig. A helyzetnek, a nyomasztó valóság tagadásának sajátos, szinte példa nélküli módját választotta, amikor a KGB fogságában december 14-én aláírásra kész formában elkészítette *A magyar kormány nyilatkozatát*: „A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány, felmérve az ország helyzetét és a nép akaratát, elhatározta, hogy lemond.

Az Elnöki Tanács elnöke Nagy Imrét bízta meg a koalíciós kormány alakításával, a tárgyalások megkezdődtek.”

Készített egy tervezetet *A szovjet és magyar kormány közös nyilatkozata* címmel:

„A Szovjetunió kormánya a Magyar Népköztársaság kormányának 1956. október 23-i és november 4-i kérésének megfelelően csapatait magyar területre rendelte. Az azóta eltelt idő alatt azonban bebizonyosodott, hogy a magyar kormány ezen kérése helytelen volt, és ezért a Szovjetunió kormánya elhatározta csapatai kivonását. A Szovjetunió kormánya ezen elhatározását a magyar kormány tudomásul vette. A csapatok kivonása kérdéseinek megbeszélésére a szovjet és a magyar kormány által kijelölt bizottságok a tárgyalásokat ...-én kezdik meg.”

Maléter önvallomásával, politikai szándéknyilatkozatával egyértelművé tette fogvatartói számára a forradalommal kapcsolatos alapállását, akik helyzetelemzéséből, kristálytisztza logikával vezetett ok- és érvrendszeréből nem vonhattak le más következtetést, mint azt, hogy egyéni sorsát illetően már nincsenek illúziói.

A szabad és független Magyarországba vetett hite mindennél erősebb volt. Az „önvallomás” egyetlen bekezdése is elegendő, hogy bírái a fejére olvassák érte a legsúlyosabbat – s ő egy „tanulmányt” írt. Önmaga ellen? A menekülésnek ez a módja, bizonyosra vehető, hogy fel sem merült benne!

Későbbi, 1957 nyarán lefolytatott kihallgatásai során is következetesen visszautasította azt az értékelést, hogy Magyarország 1956. október 23. és november 3. között ellenforradalom zajlott le. A forradalom kérdésében képviselt álláspontját jól tükrözi a vallatóinak adott alábbi válasza is: „Amit láttam, azt 1956. október 28-i értékelés alapján forradalomnak ismertem el. Semmi ellenforradalmi célkitűzést nem tapasztaltam. Ma is az a véleményem, hogy akkor Magyarországon nem ellenforradalom, hanem az elkövetett hibák elleni forradalom volt.”

1957. július 25-én készített jelentésében Tamás György rendőrnagyozó főhadnagy kénytelen volt megállapítani:

„1956. november 4-e óta vizsgálatot folytatunk Maléter Pál hivatásos vezérőrnagy ügyében, az ellenforradalom alatt kifejtett tevékenységének felderítésére. A vizsgálat során megállapítottuk és kellőképpen bizonyítottuk Maléter ellenforradalmi tevékenységét és átvállalását. Maléter ennek ellenére, eddigi vizsgálata során, értékelésében kitart amellett, hogy Magyarország 1956. október 23-a és november 4-e között »tisztza forradalom volt«. Azon túlmenően – vallomása szerint –, hogy ő fenti idő alatt bűncselekményeket nem követett el, ezen értékelése mellett kitart. A vizsgálat során több esetben ismertettük előtte a kormány

és a párt értékelését az ellenforradalomról, különböző sajtócikkeket és a kormány-vezetők beszédeit olvastuk fel előtte. Ez nem változtatta meg értékelését.”

A vizsgálat alatt nem rejtette véka alá azon véleményét sem, hogy ha a Nagy Imre-kormány képtelen lett volna megvalósítani a forradalom általános célkitűzéseit, akkor kész lett volna azt akár katonai erővel megdönteni. Mondta ezt akkor, amikor már a Nagy Imrével való kapcsolatért is halálos ítéleteket osztogattak.

A Nagy Imre és társai ellen lefolytatott per megrázó epizódja volt, amikor a vádlottaknak levetítették a Köztársaság téri eseményekről készített propagandafilmet. A film és Szántó Zoltán hamis tanúskodása érzelmileg komolyan megrendítette Malétert. A forradalom alapvető kérdéseivel kapcsolatos értékelését azonban ezek után sem változtatta meg, de a tőle függetlenül történetekben is a saját felelősségét kereste. Szigorú büntetést kért. Értelme elutasította a színjátékot, ugyanakkor az utolsó szó jogán elmondottak saját esendő emberi voltáról tanúskodnak. Negyvenéves múlt. Szeretett volna még élni.

Másnap, június 15-én Dr. Vida Ferenc kihirdette a Népbírószági Tanács ítéletét, amelyben Maléter Pált a BHÖ 1. pont (1) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett és a Kbtbk. 29. §-ába ütköző és a 30. § (2) bekezdése szerint minősülő vezetőként elkövetett zendülés büntetteiben bűnösnek mondta ki, és ezért főbüntetésként halálra, mellékbüntetésként teljes vagyonekobzásra, a rend- és díszjelek elvesztésére ítélte.

Dr. Vida Ferenc az ítélet szóbeli indoklásában többek között kifejtette:

„Maléter Pál V. rendű vádlottra sem merült fel adat, hogy a Nagy Imre által vezetett szervezkedésnek tagja, résztvevője lett volna. [...] [A] vádlottba a proletáriátus állama bizalmát helyezte, magas katonai beosztásában ezzel a bizalommal visszaélt és esküjét megszegve szembefordult a proletárdiktatúrával. Népi demokráciánk védelme a leg súlyosabb büntetés kiszabását követelte meg.”

A Nagy Imre és társai perben – a magyar és szovjet politikai vezetés 1957 júliusában és augusztusában született döntése szerint – meghozott halálos ítéleteket 1958. június 16-án hajnalban végrehajtották. Maléter Pál szíve 5 óra 24 perckor megszűnt dobogni. Nagy Imrét, Gimes Miklóst és Maléter Pált azzal az indokkal, hogy a köztemetőben sírjuk nemzeti emlékhellyé válhat, 1958. június 16-án a Kozma utcai börtönben, az úgynevezett „kisfogház” udvarán temették el. A frissen ásott sírok fölé, hogy azok ne tűnjenek fel senkinek, irodabútorokat raktak. 1961 februárjában született meg a döntés, hogy a börtön udvarán elhantoltak

maradványait a temetőbe kell átvinni. A koporsókat február 24-én szállították át a rabtemetőbe, a 301-es parcella 23. sor 8–9. sírhelyébe. A 8-as sírhelybe Naszladi Péter (Arad, 1901. április 12., Móricz Zsuzsanna) fedőnéven temették el Maléter Pált és Gimes Miklóst.

Az 1989-ben végrehajtott exhumálást követően Maléter Pál azonosítását a rendkívüli testmagasságán kívül az egyik lapockáján található háborús sérülés is elősegítette.

Nagy Imre, Gimes Miklós, Maléter Pál, Szilágyi József, Losonczy Géza földi maradványai és a forradalom fiatal mártírjainak jelképes koporsóját 1989. június 16-án helyezték végső nyughelyükre.

Az ünnepélyes temetés előkészítésével párhuzamosan az igazságügyi szervek megindították a rehabilitációval kapcsolatos eljárást. A legfőbb ügyész által benyújtott törvényességi óvásban leírt indokok alapján a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a „Nagy Imre és társai”-ügyben hozott ítéleteket hatályon kívül helyezte, és „mivel a vád tárgyává tett cselekményük nem bűncselekmény”, az elítélteket felmentette.

A rehabilitációs eljárás befejezéseként, az 1956. évi forradalomról és szabadságharcról szóló törvény szellemével összhangban a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke Maléter Pál vezérőrnagyot, volt honvédelmi minisztert példás helytállása, fájdalmas, méltósággal viselt mártírsága elismeréseként, kiemelkedő történelmi szerepe megfelelő megőrkítéseként a Magyar Honvédség hősi halottjává nyilvánította és posztumusz kinevezte vezérezredessé.

Irodalom

Csiba Lajos: Napló – az 1956-os eseményekről a Kilián laktanyában. *Szívárvány*, 9. (1988).

Horváth Miklós: Maléter Pál feljegyzései a fogságban (1956. december). In Bak János – Hegedűs B. András – Litván György – S. Varga Katalin (szerk.): *Évkönyv II*. Budapest, 1956-os Intézet, 1993. 245–260.

Horváth Miklós: *Maléter Pál*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2002.

Pongrátz Gergely: *Corvin köz 1956*. (h. n.), szerzői kiadás, 1989.